FLERVARIABEL ANALYSE OG LINEÆR ALGEBRA

1. Kjeglesnitt

Dette er en kort omtale og beskrivelse av *ellipser, parabler* og *hyperbler*; geometriske figurer kalt *kjeglesnitt.* Målsettingen er å gi litt bakgrunn for å kunne jobbe med nivåkurver i kapittel 3.7 i "Flerbariabel analyse med lineær algebra". For en grundigere drøfting av kjeglesnitt, se kapittel 3.6 i samme bok.

1.1. **Ellipser.** Vi starter med å se på enhetssirkelen S^1 i $\mathbb{R}^2$, dette er mengden av alle punkter (x, y) som tilfredsstiller likningen

$$x^2 + y^2 = 1.$$

Dette er det enkleste eksempelet på det vi skal kalle en *ellipse.* Nokså upresist er en mer generell ellipse figuren vi får hvis vi strekker eller klemmer sirkelen i x-retningene og y-retningene (se Figur 1 under). Hvis vi for eksempel strekker i x-retningene med en faktor 2 og i y-retningene med en faktor 3, ender vi opp med en figur som er definert ved likningen

$$(\frac{x}{2})^2 + (\frac{y}{3})^2 = 1 \text{ (se Figur 1.)} \tag{1.1}$$

Setter vi $y = 0$ ser vi nettopp at $x = \pm 2$, og dersom $x = 0$ så har vi $y = \pm 3$.

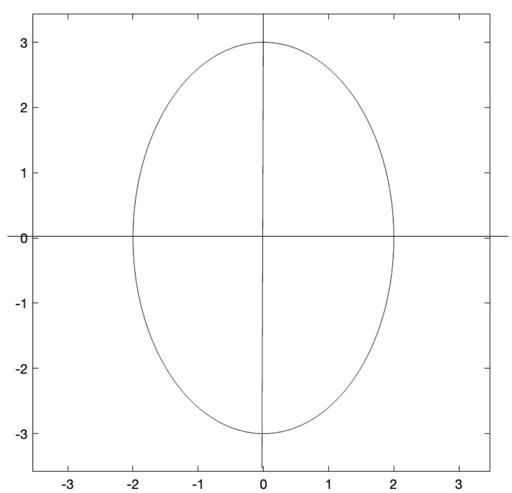

Figure 1. En ellipse.

For å begrunne at figuren er riktig, kan vi også skrive om (1.1) til

$$(\frac{1}{3})^2y^2 = 1 - (\frac{x}{2})^2 \Leftrightarrow \frac{1}{3}y = \pm\sqrt{1-(\frac{x}{2})^2} \Leftrightarrow y = \pm\frac{3}{2}\sqrt{4-x^2}.$$

Så vi ser at figuren består av to grafer over intervallet $[-2, 2]$ i x-aksen, en i det øvre og en i det nedre halvplan, som begge inneholder punktene $(\pm 2, 0)$, og de inneholder henholdsvis punktene $(0, \pm 3)$.

Mer generelt kan vi deformere enhetssirkelen ved å bruke generelle konstanter $a, b > 0$, og vi ender opp med figuren

$$(\frac{x}{a})^2 + (\frac{y}{b})^2 = 1. \tag{1.2}$$

Sirkelen er da strukket ut med en faktor a i x-retningene og en faktor b i y-retningene. Hvis vi tegner resultatet i (x, y)-planet er dette da en oval figur tilsvarende Figur 1 over, men den treffer x-aksen i punktene $(\pm a, 0)$ og y-aksen i punktene $(0, \pm b)$. Merk da at dersom $a > b$ så vil figuren være bredere enn den er høy. Figuren kalles en ellipse med halvakser a og b.

Til slutt tillater vi oss også å *sentrere* en ellipse i et generelt punt (x_0, y_0) i planet, og vi definerer

Definisjon 1.1. En *ellipse* er en mengde av punkter (x, y) i planet som tilfredsstiller

$$(\frac{(x-x_0)}{a})^2 + (\frac{(y-y_0)}{b})^2 = 1,$$

der $(x_0, y_0) \in \mathbb{R}^2$ og $a, b > 0$. Vi sier at ellipsen har *halvakser* a og b, og *senter* (x_0, y_0).

Eksempel 1.2. Dersom $a = b = r$ og $(x_0, y_0) = (0, 0)$, har vi en sirkel med radius r og med senter i origo, siden

$$(\frac{x}{r})^2 + (\frac{y}{r})^2 = 1 \Leftrightarrow x^2 + y^2 = r^2. \tag{1.3}$$

Dersom i stedet $(x_0, y_0) = (1, 2)$ har vi fremdeles en sirkel med radius r, men denne har nå senter i punktet $(1, 2)$.

Eksempel 1.3. For varierende verdier av $c > 0$ definerer likningene

$$(\frac{x-1}{c})^2 + (\frac{y}{c/\sqrt{2}})^2 = 1.$$

ellipser med senter i punktet $(1, 0)$ og med halvakser c og $c/\sqrt{2}$. Halvaksene vokser altså når c vokser, og vi kan se for oss at ellipsene "vokser" med c (se Figur 2).

Eksempel 1.4. Se på funksjonen $f(x, y) = 2x^2 + y^2$. Beskriv nivåkurvene til f. Vi ønsker altså å beskrive mengdene

$$\Gamma_c = \{(x, y) \in \mathbb{R}^2 : f(x, y) = c\}$$

der c er reele tall $c \in \mathbb{R}$.

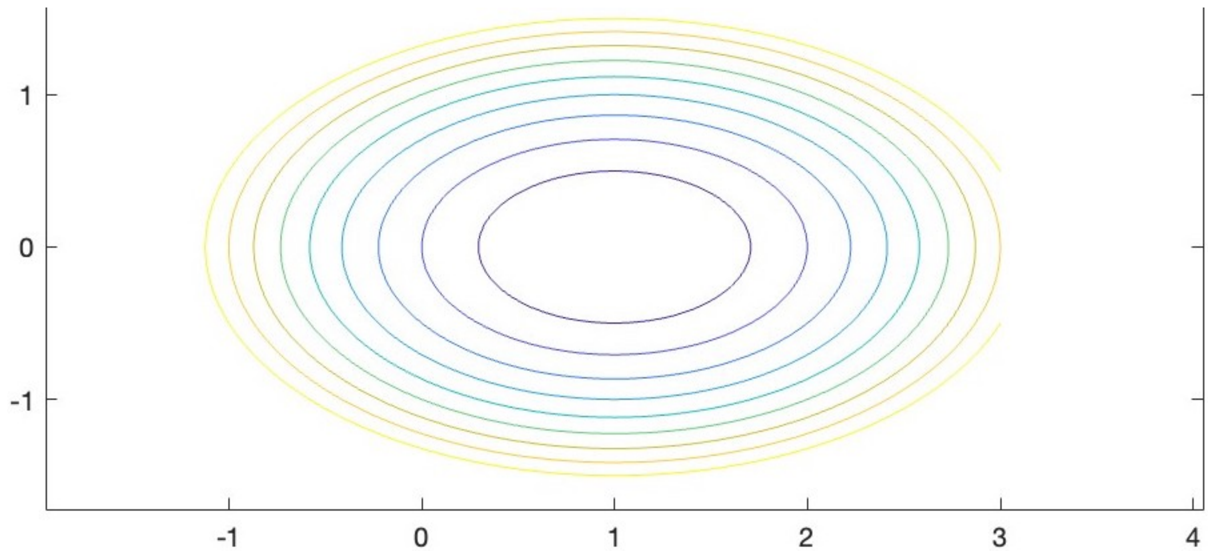

FIGURE 2. Ellipser sentrert i $(1, 0)$.

Dersom $c < 0$ er det umulig å tilfredstille likningen $f(x, y) = c$. Hvis $c = 0$ må vi ha at $(x, y) = (0, 0)$. Så vi konsentrerer oss om $c > 0$.

Vi har at

$$2x^2 + y^2 = c \Leftrightarrow (\frac{x}{\sqrt{(\frac{c}{2})}})^2 + (\frac{y}{\sqrt{c}})^2 = 1.$$

Så vi ser at Γ_c er en ellipse med halvakser $\sqrt{(\frac{c}{2})}$ og $\sqrt{c}$, og nivåkurvene "vokser" med c (se Figur 3 under).

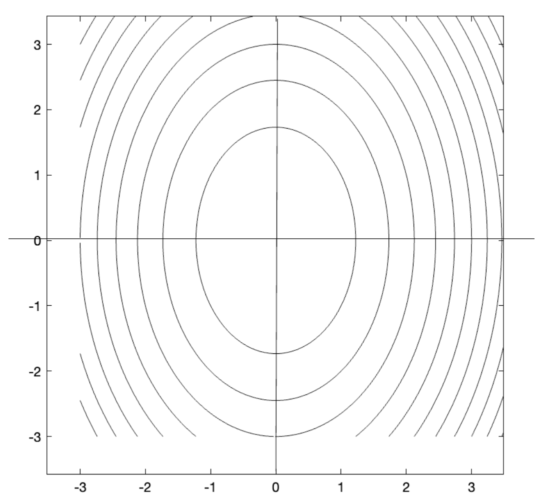

FIGURE 3. Noen nivåkurver fra Eksempel 1.4

1.2. **Parabler.** Vi starter med å se på et eksempel på hva vi kaller en *parabel.* Eksempelet er mengden av punkter $(x, y) \in \mathbb{R}^2$ som tilfredsstiller likningen

$$y^2 = x. \tag{1.4}$$

Denne figuren er det enklere å se for seg ut fra definisjonen enn ellipsene; den er en graf over y-aksen. Tilsvarende det vi gjorde for ellipser kan vi skalere x-koordinaten med en faktor $c > 0$ og y-koordinaten med en faktor $d > 0$, og vi ender opp med en figur som er definert ved likningen

$$(\frac{y}{d})^2 = x/c. \tag{1.5}$$

Hvis vi i tillegg tillater oss å speile i y-aksen, tillater vi også at $c < 0$.

Likningen (1.5) er unødvendig komplisert ettersom den er ekvivalent med

$$y^2 = (\frac{d^2}{c})x,$$

der $\frac{d^2}{c}$ er en konstant. Så vi definerer først en parabel til å være en mengde av punkter som tilfredsstiller

$$y^2 = bx,$$

der $b \neq 0$. En parabel er nokså enkel å skissere og se for seg, da den er en enkel graf over y-aksen.

Til slutt tillater vi oss både å bytte om rollene til x og y, og å *sentrere* en parabel i et punkt (x_0, y_0),og vi definerer

Definisjon 1.5. En *parabel* er en mengde punkter i $\mathbb{R}^2$ som tilfredsstiller enten

$$(y - y_0)^2 = b(x - x_0)$$

eller

$$(x - x_0)^2 = b(y - y_0),$$

der $(x_0, y_0) \in \mathbb{R}^2$ og $b \neq 0$.

1.3. **Hyperbler.** Vi starter med å se på et eksempel på hva vi kaller en *hyperbel.* Eksempelet er mengden av punkter $(x, y) \in \mathbb{R}^2$ som tilfredsstiller likningen

$$x^2 - y^2 = 1. \tag{1.6}$$

Mengden av slike punkter kan vi nå skrive som unionen av to grafer, denne gangen over y-aksen

$$x = \pm\sqrt{1 + y^2}.$$

(Se Figur 4.)

Vi ser at figuren er symmetrisk om y-aksen, at begge grafene er symmetriske om x-aksen, og at de treffer x-aksen i punktene $(\pm 1, 0)$. Tilsvarende det vi gjorde for ellipser kan vi skalere x-koordinaten med en faktor $a > 0$

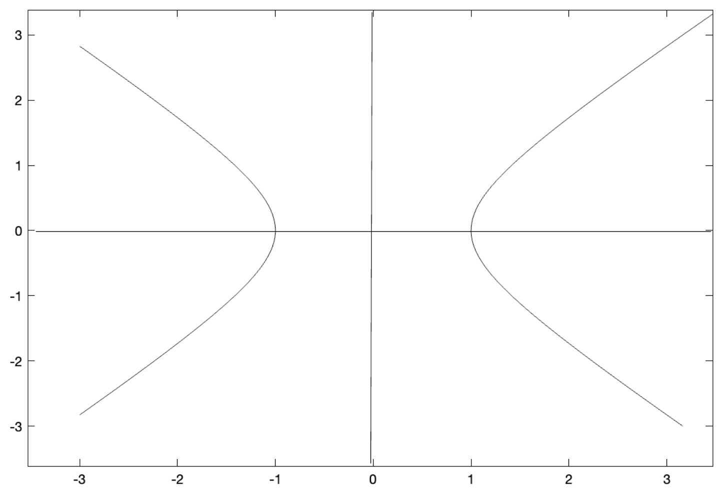

FIGURE 4. En hyperbel

og y-koordinaten med en faktor $b > 0$, og vi ender opp med en figur som er definert ved likningen

$$(\frac{x}{a})^2 - (\frac{y}{b})^2 = 1. \tag{1.7}$$

Dersom vi tegner opp figuren ser vi at den er nokså lik figuren i eksempelet over. Den er fortsatt symmetrisk om x- og y-aksen, men de to komponentene treffer nå x-aksene i $(\pm a, 0)$, og de kommer til å "krumme seg" mer eller mindre, avhengig av konstantene a og b.

Også nå tillater vi oss å bytte om på rollene til x og y, og å translatere hyperbler i planet, og vi definerer

Definisjon 1.6. En *hyperbel* er en mengde punkter (x, y) i planet som tilfredsstiller en av likningene

$$(\frac{(x - x_0)}{a})^2 - (\frac{(y - y_0)}{b})^2 = 1$$

eller

$$(\frac{(y - y_0)}{b})^2 - (\frac{(x - x_0)}{a})^2 = 1,$$

for $(x_0, y_0) \in \mathbb{R}^2$ og $a, b > 0$.

Eksempel 1.7. Beskriv nivåkurvene til funksjonen

$$f(x, y) = x^2 - y^2.$$

Vi er altså ute etter å beskrive mengdene

$$\Gamma_c = \{(x, y) \in \mathbb{R}^2 : f(x, y) = c\},$$

for ulike verdier av $c \in \mathbb{R}$.

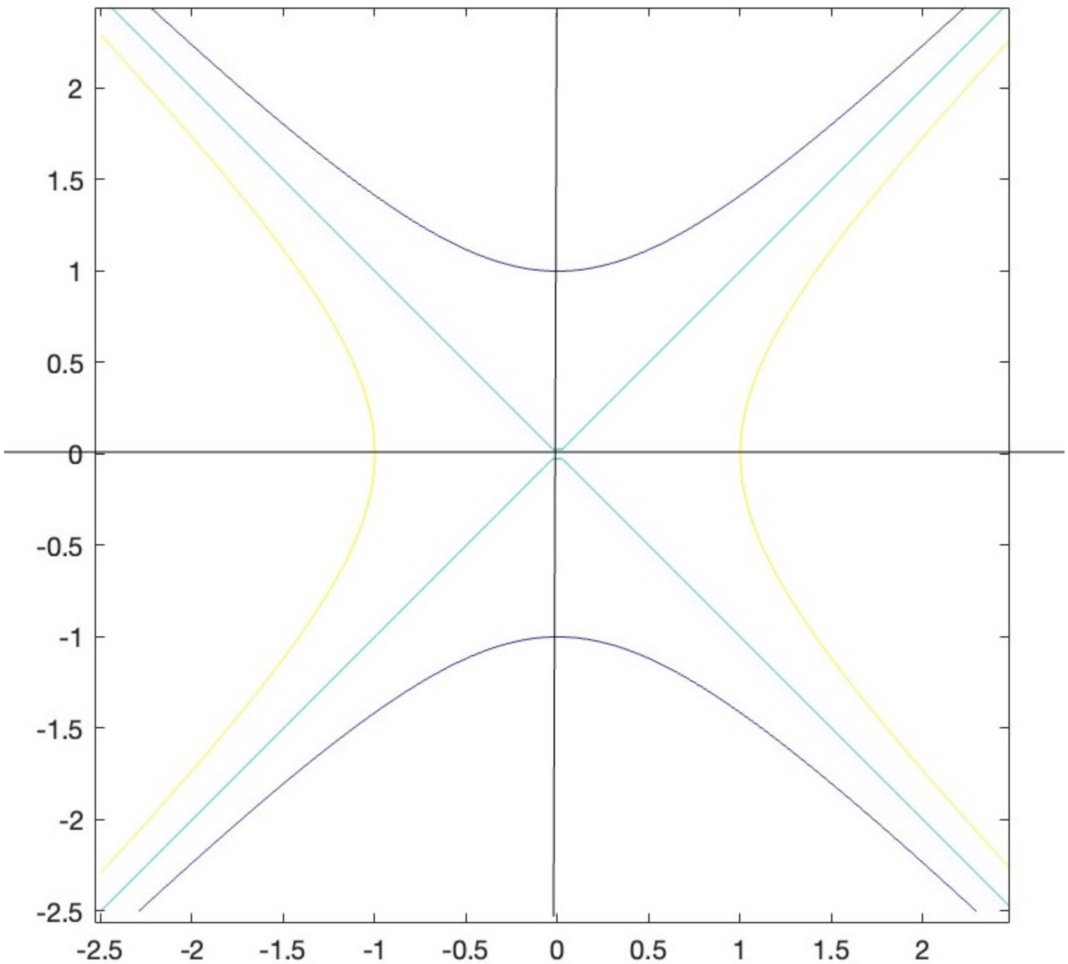

FIGURE 5. Noen nivåkurver

Hvis for eksempel $c = 1$ er jo dette hyperbelen i Figur 4 over, og denne har vi tegnet inn i gult i Figur 5. Hvis vi kikker på $c = -1$ har vi likningen

$$x^2 - y^2 = -1 \Leftrightarrow y^2 - x^2 = 1,$$

så dette er hyperbelen i Figur 4 over, bare at rollene til x og y er byttet om på; denne har vi tegnet i lilla i Figur 5.

Hvis vi videre velger oss en annen positiv c, for eksempel $c = 4$, er nivåkurven definert ved

$$x^2 - y^2 = 4 \Leftrightarrow (\frac{x}{2})^2 - (\frac{y}{2})^2 = 1$$

og vi ser igjen at vi har å gjøre med en hyperbel, og denne er av "typen" til Γ_1, bare at den skjærer x-aksen i punktene $(\pm 2, 0)$. Setter vi $c = -4$ får vi en hyperbel av "typen" til Γ_{-1}, bare at den skjærer y-aksen i punktene

$(0, \pm 2)$. Sjekk videre at for $c > 0$ har vi hyperbler av "typen" til Γ_1, og for $c < 0$ har vi hyperbler av "typen" til Γ_{-1} (se Figur 6 under).

Til slutt kikker vi på tilfellet $c = 0$. Da er likningen

$$x^2 - y^2 = 0 \Leftrightarrow x^2 = y^2.$$

Dette beskriver de to grafene $y = \pm x$ som er tegnet inn i turkis i Figur 5. Denne nivåkurven er altså eksepsjonell, da den ikke er noen hyperbel (eller noe annet kjeglesnitt for den saks skyld).

I Figur 6 og Figur 7 under har vi inkludert flere nivåkurver, og i tillegg grafen til f i $\mathbb{R}^3$.

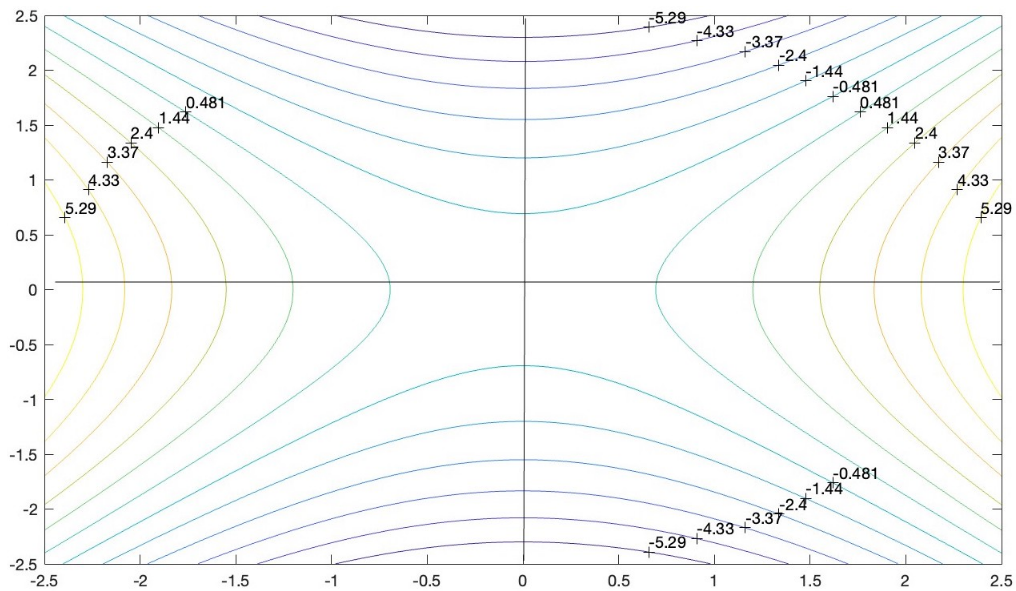

Figure 6. Noen flere nivåkurver

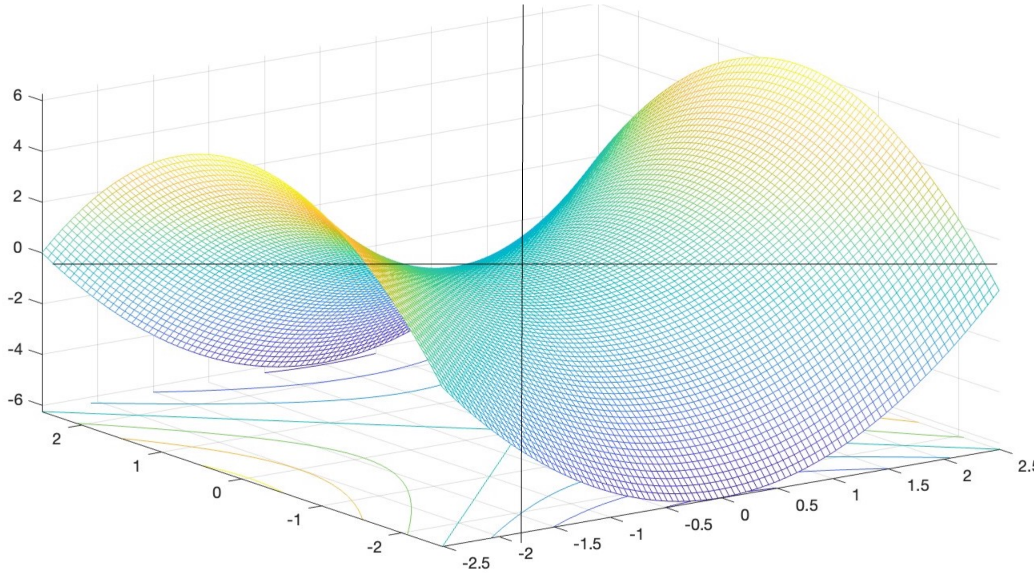

FIGURE 7. Nivåkurver med grafen